

202-208; Gazzâlî, *el-Müstasfâ*, Bulak 1324, I, 286-287, 296-297; Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa* (nşr. Abdürrahîm Mahmûd), Beyrut 1404/1984, s. 341; Fahreddin er-Râzî, *el-Maḥşûl* (nşr. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alvânî), Beyrut 1412/1992, II/2, s. 230, 237-242; Âmidî, *el-İḥkâm*, Kahire 1387/1968, III, 237-238, 249-251; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-ahkâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 10-12, 19-24, 37, 46, 48-51, 83, 96, 107; M. Ali b. Hüseyin, *Tehzîbü'l-furûk ve'l-kavâ'idü's-seniyye fi'l-esrârî'l-fıkhiyye* (Karâfî, *el-Furûk* içinde), Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 187; Tûfî, *Risâletü'l-Tûfî fi ri'âyeti'l-maşlaḥa* (Abdülvehhâb Hallâf, *Meşâdirü'l-teşrî'l-İslâmî fimâ lâ naşsa fih* içinde), Küveyt 1392/1972, s. 108; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, İstanbul 1308, III, 5; IV, 3, 5-14; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkî'in* (nşr. Tâhâ Abdürrahîm Sa'd), Beyrut 1973, III, 135-136; a.m.f., *Miftâhu dâri's-sa'âde*, Kahire 1323, II, 14-71; Şâtbî, *el-Muvâfakât*, II, 25-27, 37-45; III, 47-48; IV, 206; Süyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Kahire 1378/1959, s. 105-108; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Kahire 1322, s. 43; Aclûnî, *Keşfü'l-ḥafa'*, II, 365; Güzelhisârî, *Menâfi'u'd-dekâ'ik*, s. 307, 311; İbn Âbidîn, *Mecmû'atü resâ'il*, II, 112; *Mecelle*, md. 19, 26-29, 30; Mesud Efendi, *Mir'ât-ı Mecelle*, İstanbul 1302, s. 19; Ali Haydar, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1313, s. 155-158; Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Fıkhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedid*, Dimaşk 1967, I, 96; a.m.f., *el-İstislâh ve'l-meşâliḥu'l-mürsele*, Dimaşk 1988, s. 37; Osman Öztürk, *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*, İstanbul 1973, s. 158-164; Abdülazîz b. Abdurrahman es-Said, "Ri'âyetü'l-maşlaḥa ve der'ü'l-mefsede", *Eḍvâ'ü's-şerî'a*, X, Riyad 1399, s. 1-36; M. Mustafa Şelebi, *Ta'tilü'l-ahkâm*, Beyrut 1981, s. 279; Bilmen, *Kamus*², I, 264-265; M. Tâhir b. Âşûr, *Makâsîdü's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Tunus 1985, s. 65; Ali Ahmed en-Neḍvî, *el-Kavâ'idü'l-fıkhiyye*, Dimaşk 1417/1991, s. 166, 186, 207, 215; Ferhat Koca, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İstanbul 1996, s. 265-270; a.m.f., "İslâm Hukukunda Maslahat-ı Mürsele ve Necmeddin et-Tûfî'nin Bu Konudaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi", *İslâm Araştırma Dergisi*, I/1, İstanbul 1996, s. 93-102; M. Hasan Mustafa el-Bugâ, *Der'ü'l-mefsede fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1417/1997, s. 43-105, 204-225, 230-306; Abdülkadir Şener, "İslâm Hukukunda Maslahat ve Mefseadet Anlayışı", *ACİFD*, XVIII (1970), s. 104-108; İlyas Çelebi, "Hüsün ve Kubuh", *DİA*, XIX, 60-62. FERHAT KOCA

MEGÂMÎ

(المغامي)

Ebû Ömer Yûsuf b. Yahyâ
b. Yûsuf ed-Devsî el-Megâmî
(ö. 288/901)

Mâlikî fakihî.

Ashaptan Ebû Hüreyre'nin soyundan olup aslen Tuleytula'nın (Toledo) Megâmî köyündendir. Kurtuba'da (Cordoba) yetişti. Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî, Saïd b. Hassân ve Yahyâ b. Müzeyn'den hadis dinledi, İbn

Habîb es-Sülemî'den fıkıh öğrendi ve kitaplarını rivayet etti. Tahsil için Doğu seyahatine çıktı. Haremeyn, San'a ve Kahire'de Ali b. Abdülazîz el-Begavî, Ebû İshak ed-Deberî, Yûsuf b. Yezîd el-Karâtîsî, Ebû Mus'ab ve başkalarından hadis dinledi. Yedi yıl Haremeyn'de kalmak üzere on bir yıl süren bu seyahatinden sonra Kurtuba'ya döndü. Ardından tekrar Kahire'ye gitti ve daha sonra Kayrevan'a yerleşti. Haremeyn, Yemen, Mısır ve Kayrevan'da birçok âlim kendisinden hadis yanında İbn Habîb'in eserlerini dinledi. Bu âlimler arasında Ali b. Abdülazîz el-Begavî, Ebû'l-Abbas el-İbyânî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Futays, Ebû'l-Arab, İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî ve Saïd b. Fahlûn anılabilir.

Endülüs'te Mâlikî mezhebinin yayılmasında önemli katkısı olan İbn Habîb es-Sülemî'nin, Mâlikî mezhebinin ilk ana kaynaklarından biri olan *el-Vâzıḥa fi's-sünen ve'l-fıkh*'i ve diğer bazı eserleri Megâmî tarafından rivayet edilmiştir. Bilhassa *el-Vâzıḥa*'nın hemen bütün nüshaları onun rivayetine dayanır (Dabbî, s. 496; Muranyi, s. 39, 43, 47-48, 156). İbn Habîb'in *Kitâbü't-Târîḥ*'i de Megâmî'nin ilâvelerini ihtiva etmektedir. Özellikle Hicaz Mâlikî ulemâsının görüşlerini iyi bilen ve bunları savunan Megâmî, İmam Şâfiî'yi tenkit etmiş ve kendisine on bir cüzden oluşan bir reddiye yazmıştır (günümüze kısmen ulaşan yazma nüshası için bk. a.g.e., s. 157). İmam Mâlik ve Ömer b. Abdülazîz'in faziletleri hakkında birer eser kaleme alan Megâmî 288 (901) yılında Kayrevan'da vefat etti. Humeydî diğer kaynakların aksine 283 (896) veya 285'te öldüğünü kaydeder (*Cezvetü'l-muktebis*, s. 350).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Habîb es-Sülemî, *et-Târîḥ* (nşr. J. Aguadé), Madrid 1991, neşredenin girişi, s. 75, 87-88; Ebû'l-Arab, *Ṭabakâtü 'ulemâ'i İfrîkiyye* (nşr. Muhammed Ben Şeneb), Beyrut, ts. (Dârü'l-kitâbi'l-Lübnânî), s. 80-81; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Aḥbârü'l-fukahâ' ve'l-muḥaddişin* (nşr. M. L. Ávila - L. Molina), Madrid 1992, s. 382; İbnü'l-Faradî, *Târîḥu 'ulemâ'i'l-Endelîs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyânî), Kahire 1966, II, 201-202; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed b. Tâvî et-Tancî), Kahire 1372/1952, s. 350; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik* (nşr. Abdülkâdir es-Sahrâvî), Muhammedîye 1403/1983, IV, 430-433; Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis*, Kahire 1967, s. 496-497; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 336-338; M. Muranyi, *Dirâsât fi meşâdiri'l-fıkhî'l-Mâlikî* (trc. Ömer Sâbir Abdülcelîl v.dğr.), Beyrut 1409/1988, s. 39-41, 43, 47-48, 50, 105, 155-157, 215-217; B. Ossendorf-Conrad, *Das K. al-Vâdiḥa des 'Aḥd al-Malik b. Habib*, Beirut 1994, s. 61-65. AHMET ÖZEL

MEGÂZÎ

(bk. SİYER ve MEGÂZÎ).

el-MEGÂZÎ

(المغازي)

Vâkîdî'nin

(ö. 207/823)

Hz. Peygamber'in

gazve ve serüvyelerine dair eseri

(bk. VÂKİDÎ).

MEGİLÎ

(المغيلي)

Ebû Abdillâh Muhammed

b. Abdilkerîm b. Muhammed

el-Megilî et-Tilimsânî

(ö. 909/1503 [?])

Mâlikî fakihî.

Muhtemelen 844 (1440) yılı civarında Cezayir'in Tilimsân şehrinde doğdu. Berberî kabilelerinden Megile'ye mensuptur. İlk öğrenimini Tilimsân'da gördü, Kur'an'ı ezberledi. Ebû Zeyd es-Seâlibî ve Yahyâ b. Yedîr et-Tedellîsî'den ders okudu. Ebû'l-Abbas el-Veglîsî'den ders aldığı Bicâye'de tahsilini tamamladı. Daha sonra özellikle fıkıh sahasında tanınan yetkin bir âlim olarak Güneybatı Cezayir'de Tuvât (Touat) vahasındaki Tementît'e gitti. Burada ve yakındaki yerleşim merkezlerinde yahudilerin göze çarpan refahı ve sosyal nüfuzları karşısında yöneticilerin ihmaline tepki göstererek ehl-i zimmenin ahkâmına dair bir risâle kaleme aldı. Bu çalışmasında, yahudilerin düzenli şekilde cizye ödememekle ve önemli idarî görevler üstlenmekle İslâmî hükümlere karşı çıkıp kendilerine verilen ahdi bozduklarını, dolayısıyla onlara tanınan koruma hakkını kaybettiklerini, ayrıca şehirdeki havralarının kanunsuz olduğunu ve yıkılması gerektiğini ileri sürdü. Eser ulemâ arasında büyük bir tartışma başlattı. Megilî, Vatâsî Hükümdarı Muhammed eş-Şeyh'in sarayında konuyu tartışmak için Fas'a gittiye de ne fukahânın muhalefetini kırabildi ne de görüşleri sultan tarafından kabul gördü. Bunun üzerine Tementît'e geri döndü (882/1477). Tuvât kadısı Abdullah b. Ebû Bekir el-Asnûnî de durumunun tasvir ettiği gibi olmadığını belirtip kendisine karşı çıkınca her ikisi Fas, Tunus ve Tilimsân ulemâsının görüşlerini sordu (mektup için bk. Venşerîsî, II, 214-217). İbn Zekrî et-Tilimsânî başta olmak

üzere bir grup âlimin görüşünün aksine (a.g.e., II, 217-231; Batrân, XIV/3 [1973], s. 386-388) Tilimsân kadısı Muhammed b. Abdullah b. Abdülcelîl et-Tenesî ve Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî Megilî'yi destekledi (Venşerîsî, II, 235-253; Batrân, XIV/3 [1973], s. 388-389). Bunun üzerine taraftarlarını toplayan Megilî Tuvât yahudilerine saldırdı, birçok insan öldürüldü ve Tementît'teki havra yıktırıldı.

Muhtemelen 895 (1490) yılından kısa bir süre önce meydana gelen bu olayın ardından Megilî'nin Vattâsî yönetimine karşı bir hareket içine girmeyi düşündüğü, ancak taraftarlarının dağıtıldığı kaydedilir. Bu olay yüzünden Megilî bölgeden ayrıldı; öğretim ve tebliğ maksadıyla Bilâdüssûdan'a gitti; Âir, Takidda, Katsina ve Kano'yu dolaştı. Kano Sultanı Muhammed Rumfa ile yakın ilişki kurdu (897/1492); uzun süre Kano'da kaldı ve sultana tavsiyelerini içeren bir risâle kaleme aldı. Buradan Gao'ya gitti ve hacdan dönen Songay hâkimi Askia Muhammed tarafından kabul edildi, ona öğütlerde bulundu. Askia'nın sorularına cevap vererek selefi Sünnî Ali'nin mallarına el koymasını meşrû gördü ve Sudan bölgesinde geniş bir müslüman toprağı üzerinde hâkimiyet iddiasını destekledi. Oğlunun Tementît'te bir grup yahudi tarafından öldürüldüğü haberini alınca Askia'dan ülkesindeki bütün Tuvâtîliler'i tutuklatmasını istediysen de Tinbüktü kadısı Mahmûd b. Ömer'in karşı çıkmasıyla bu engellendi. Bunun üzerine Tuvât'a dönen Megilî, Bû Ali'deki zâviyesine yerleşti ve 909 (1503) veya 910 (1504) yılında burada vefat etti.

Megilî'nin kaleme aldığı otuz kadar eserden çoğu fıkıh ve kelâm konularıyla ilgilidir. Mantık öğrenimini uygun görmeyen ve bu amaçla *el-Ķavlü'l-müşriĶ fi tahrîmi'l-iştîĶâl bi'l-manĶıĶ* adlı bir eser yazan Süyûtî ile manzum yazışmalarda bulunarak onunla tartıştı; bu konuda aksi görüşü savunduğu, Batı Afrika'da yaygın olarak okunan *MineĶu'l-Vehhâb fi reddi'l-fikr 'ale's-savâb* adıyla bir risâle kaleme aldı. Ayrıca Senûsî ile de kelâm konularında tartışmaları oldu. Megilî'nin büyük tesir bıraktığı Sahrâ seyahati boyunca yazdığı risâleler bölgedeki XIX. yüzyıl ıslahçı âlimleri tarafından raĶbet gördü. Osman b. Fûdî, onun Sünnî Ali'nin tekfiri hakkında verdiği hükümleri Hevsâ sultanlarına karşı hücumlarında kullandı. Moritanya'dan Mali'ye kadar geniş bir bölgede yayılan Kunte kabilesi de

Megilî'ye X. (XVI.) yüzyılın müceddidlerinden biri olarak büyük saygı duyar. Kunte-ler ve diğeri Batı Afrika Kâdirileri tarikat şeyhliği şüpheli de olsa Megilî'ye tarikat silsilelerinde yer verirler. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Eyd Ahmed (Muhammed b. Ahmed et-Tâzahtî), Âkıb b. Abdullah el-Ensamünî, Ebû'l-Abbâs el-Venşerîsî ve Muhammed b. Abdülcebbâr el-Fecîcî gibi âlimler sayılabilir.

İslâmî ilimlerdeki ehliyeti ve tebliğ alanındaki başarısı Batılı araştırmacıların dikkatinden kaçmasa da Megilî sert ve uzlaşmaz kişiliğiyle, silâhlı girişimlerine ön ayak olan dinî temelli tartışmalara ve o dönemdeki siyasî şartlara bakılmaksızın bu araştırmacılar tarafından yahudileri merhametsizce öldüren mutaassıp ve hoşgörüsüz biri olarak takdim edilir. Halbuki onun bu sert tavrında, Fas'ta hüküm süren Vattâsîler'in hristiyanların müslüman topraklarını tedricen ele geçirmeleri, yahudilerin iktisadî nüfuzları ve yönetime sızmaları karşısında sessiz kalmalarına gösterilen toplumsal tepkinin etkili olduğu şüphesizdir. Megilî'nin bu tutumu, hristiyan saldırılarına karşı zamanın yöneticilerinin ihmâl ve yetersizliklerinin özellikle tarikat çevrelerinde doğduğu tepkiden ayrı düşünülmemelidir (Batrân, XIV/3 [1973], s. 381-382). Bunun yanında bu olayların müslümanların İspanya'dan sürüldüğü ve yahudilerin Sahrâ bölgesindeki ticarî etkinliklerinin müslüman tüccarların rahatsızlık duydukları bir ölçüde geliştiği bir döneme rastladığı da belirtilmelidir.

Eserleri. 1. *Risâle fi aĶkâmi ehli'z-zimme (Te'lîf fî mâ yecib 'ale'l-müslimîn min icinâbi'l-küffâr, Risâle fi'sti'mâli'l-yehûd)*. Râbih Bûnâr tarafından müellifin bir başka eserine ait *Mişbâhu'l-ervâĶ fi uşûli'l-felâĶ* başlığıyla yayımlanan eseri (Cezayir 1968) Georges Vajda bir makalesinde incelemiştir (bk. bibl.), H. I. Gwarzo da *The Life and Teachings of al-Maghilî with Particular Reference to the Saharan Community* adlı çalışmasında tenkitli neşriyi yapmıştır (London 1972, s. 97-123). 2. *Ecvibe 'an es'ileti'l-Emîr Eskiyyâ el-Hâc Muhammed*. Abdülkâdir Zebâdiyye tarafından yayımlanan eseri (Cezayir 1974) John O. Hunwick, *Shari'a in Songhay: Al-Maghilî's Replies to the Questions of Askia al-HâĶj Muhammad, Edited and Translated with an Introduction on the History of Islam in Niger Bend to 1500* adlı çalışmasında (London 1974; Oxford 1985) incele-

yerek tercümesiyle birlikte yayımlamıştır. Eseri, El Hadji Ravane M'baye ve J. M. Couq da ayrı ayrı Fransızca'ya çevirmiştir (*EI²* [İng.], V, 1166). 3. *Risâle fi umûri's-salĶana*. Kano Sultanı Muhammed Rumfa için yazdığı, *Tâcû'd-dîn fî mâ yecib 'ale'l-mülûk* diye de anılan risâle T. H. Baldwin tarafından İngilizce tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (*The Obligation of Princes*, Beyrut 1932), Gwarzo'nun anılan çalışmasında da yer alan metni (s. 279-283) K. I. Bedri ve P. E. Starratt ayrıca tercüme etmişlerdir ("The Crown of Religion Concerning the Obligations of Princess", *Kano Studies*, I/2 [1974-1977], s. 15-28). 4. *Cümle muĶtaşara fî mâ yecûzû li'l-hükkâm min reddi'n-nâs 'ani'l-Ķarâm*. Muhammed Rumfa'ya tavsiyelerini içeren risâle Osman b. Fûdî'nin *Tenbîhü'l-iĶvân 'alâ aĶvâli arzî's-Sûdân* adlı eserinde iktibas edilmiş, ayrıca Abdullah İlüri'nin *el-İslâm fi Nijiryâ* adlı eseriyle (Kahire 1370/1950, s. 21-24) Râbih Bûnâr'ın ilk esere ait neşrinde yer almış (s. 73-77) ve H. R. Palmer tarafından tercüme edilmiştir ("An Early Fulani Conception of Islam", *Journal of African Society*, XIII [1913-1914], s. 407-414; XV [1914-1915], s. 53-59, 185-192; eserlerinin bir listesi ve yazma olanların nüshaları için bk. Hunwick v.dğr., II, 21-25; Ferrâc Atâ Sâlim, XI/3 [1411/1990], s. 345-352).

Megilî üzerine yapılan araştırmalar arasında H. I. Gwarzo ve John O. Hunwick'in çalışmalarıyla Abdullah İlüri'nin *el-İmâmü'l-Megilî ve âşârühü fi'l-hükkâmâtî'l-İslâmiyye fi'l-Ķurûni'l-vüştâ fi Nijiryâ'sı* (Kahire 1974) ve P. E. Starratt'ın *Oral History in Muslim Africa: al-Maghilî Legends in Kano* adlı doktora çalışması (1993, University of Michigan) anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib* (nşr. Muhammed Haccî v.dğr.), Beyrut 1401/1981, II, 214-253; İbn Asker el-Mağribî, *DevĶatü'n-nâşir* (nşr. Muhammed Haccî), Rabat 1397/1977, s. 130-132; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylü'l-ib-tihâc*, Trablus 1408/1989, s. 353, 576-579, 587; Abdülkâdir b. Meczûb el-Fâsî, *TeĶkiretü'l-muĶsinin bi-vefeyâti'l-a'yân ve Ķavâdîsi's-sînîn (Mevsû'atü a'lâmî'l-Mağrib* içinde, nşr. Muhammed Haccî), Beyrut 1417/1996, II, 816; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 274; G. Vajda, "Un traité maghrebin 'adversus Judaeos': Ahkâm ahl al-Dimma du Sayh Muhammad b. Abd al-Karîm al-Magilî", *Etudes d'orientalisme dédiées à la mémoire de Lévi-Provençal*, Paris 1962, II, 805-813; Abbas b. İbrâhîm, *el-İlâm*, V, 106-111; Âdil NüveyĶiz, *Mu'cemü a'lâmî'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 308; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâfi, *TârîĶu'l-Cezâ'iri'l-*

‘am, Beyrut 1400/1980, III, 71-75; Hifnâvî, *Ta’rîfû'l-halef*, Beyrut 1402/1982, s. 171-173; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 573; J. O. Hunwick v.dğr., *Arabic Literature of Africa: The Writings of Central Sudanic Africa*, Leiden 1995, II, 20-25, 54, 93, 550, 628; J. O. Hunwick, “al-Maghilî and the Jews of Tuwât: The Demise of a Community”, *St.I*, LXI (1985), s. 155-183; a.mlf., “The Rights of Dhimmîs to Maintain a Place of Worship: A 15th Century Fatwâ from Tlemcen”, *al-Qantara*, XII/1, Madrid 1991, s. 133-155; a.mlf., “al-Maghilî”, *El²* (İng.), V, 1165-1166; Abd-Al-Azîz Abd-Allah Batrân, “A Contribution to the Biography of Shaikh Muhammad Ibn Abd-Al-Karîm Ibn Muhammad (Umar-A’mar) Al-Maghilî Al-Tilimsânî”, *JAfr.H*, XIV/3 (1973), s. 381-394; Ferrâc Atâ Sâlim, “Muhammed b. ‘Abdülkerîm el-Megilî: Dirâse târîhiyye bibliyûcrâfiyye”, *‘Âlemü'l-kütüb*, XI/3, Riyad 1411/1990, s. 341-358.

AHMET ÖZEL

MEHÂDİR

(محاضر)

Taraflar ve şahitlerinin hâkim huzurunda dava ile ilgili olarak sundukları bilgi ve delillerin, yemin, ikrar veya inkârın kaydedildiği belge ve defterler
(bk. ŞÜRÛT ve SICİLLÂT).

MEHÂİMÎ

(مهائمي)

Ebü'l-Hasen Alâüddîn Ali b. Ahmed b. İbrâhîm Mehâimî (ö. 835/1432)

Hintli müfessir ve mutasavvıf.

776'da (1374) Dekken bölgesinde bir liman kasabası olan, günümüzde Bombay'a bağlı Mehâim'de doğdu. Şeyh Maḥdûm Fakîh Mehâimî, Maḥdûm Mehâimî ve ailesinin Pîro lakabına nisbetle Ali Pîro diye de anılır. Kureyş kabilesine mensup olan dedeleri, Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffî'nin zulüm ve baskıları yüzünden Medine'yi terk ederek Hindistan'ın sahil bölgesine ulaşmış ve buraya yerleşmişti. Ailesi bölgede Nevâtîler (Kureyş içinde bir kol) olarak bilinir (Âzâd-ı Bilgrâmî, I, 97; Rahman Ali, s. 350). Babası Şeyh Ahmed ilim sahibi bir kişiydi. Türk Sultanı Muhammed Tuğluk'un bölgeye hâkim olduğu dönemde yaşayan Mehâimî, Hindistan'a çeşitli ülkelerden ve özellikle Orta Asya'dan getirilen çok sayıda ilim adamından istifade ederek tahsilini tamamladı ve İslâmî ilimlerin hemen her sahasında kendini yetiştirdi.

Mehâimî, yaşadığı devirde Hindistan bölgesini tesiri altına almış bulunan Muh-

yiddin İbnü'l-Arabî'nin görüşlerinin en büyük savunucusu olmuş ve eserlerine şerhler yazmıştır (Siddîk Hasan Han, III, 219). Yemen'deki İbnü'l-Arabî muhalif bir kişiyi ikna etmek için oraya kadar gittiği nakledilir. Abdülhak ed-Dihlevî ondan sūfî, büyük muvahhid âlim diye söz ederken (*Aḥbârü'l-aḥyâr*, s. 387) Abdülhay el-Hasenî onu Şah Veliyyullah'tan sonra Hindistan bölgesinin emsalsiz âlimi olarak tavsif eder. Hint ulemâsının çoğunluğu Haneffî olduğu halde yetiştiği bölge âlimleri gibi Şâfiî mezhebine intisap eden ve bazı kısa seyahatleri dışında ömrünü kadılık yaptığı Mehâim'de geçiren Mehâimî 8 veya 28 Cemâziyelâhîr 835'te (11 Şubat veya 2 Mart 1432) burada vefat etti. Her yıl mezarı başında binlerce insanın katılımıyla anma toplantıları (urs) yapılmaktadır.

Eserleri. 1. *Tebşîrû'r-raḥmân ve teysîrû'l-mennân fi tefsîri'l-Kur'ân* (*Tebşîrû'r-raḥmân ve teysîrû'l-mennân ba'da mâ yûşîru ilâ i'câzi'l-Kur'ân*). Nazmü'l-Kur'ân ve münâsebâtü'l-âyyât ve's-süver ilimleri açısından önemli bir yere sahip olan, Türkiye'de ve çeşitli ülkelerde çok sayıda yazma nüshası bulunan eser, kenarında Muhammed b. Uzeyz es-Sicistânî'nin *Nüzhetü'l-kulûb fi tefsîri ğarîbû'l-Kur'ân* adlı eseriyle birlikte birçok defa basılmıştır (Delhi 1286; Kahire-Bulak 1295; Beyrut 1983, 1410/1990; nüshaları ve tanıtımı için bk. Zubaid Ahmad, s. 17-19, 271; M. Sâlim Kidvâî, s. 38-42). 2. *Şerḥi Fuşûşî'l-ḥikem* (*Ḥuşûşu'n-nî'am fi şerhi Fuşûşî'l-ḥikem*). Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserinin şerhi olup Türkiye'de (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2228; Edirne Selimiye Ktp., nr. 1061) ve Hindistan'da (Zubaid Ahmad, s. 101, 344) yazma nüshaları vardır. 3. *Şerḥu'n-Nuşûş li-Ḳonevî* (*Meşra'u'l-ḥuşûş ilâ ma'âni'n-Nuşûş*). Sadreddin Konevî'nin *Fuşûşü'l-ḥikem* şerhi mukaddimesi olan *en-Nuşûş*'unun hâşiyesi olup bir nüshası India Office Library'dedir (nr. 1328). 4. *Risâle fi'r-red 'alâ ba'zî men enkere 'alâ ehli't-tarîk*. *Fuşûşü'l-ḥikem*'i müdafaa için yazılan eserlerdendir (İÜ Ktp., AY, nr. 281). 5. *Zavârifü'l-leṭâ'if fi şerhi 'Avâriifi'l-ma'ârif*. Sühreverdi'nin tasavvuf dair eserinin şerhidir (yazma nüshaları için bk. a.g.e., s. 344). 6. *Şerḥu Edilleti't-tevhîd* (India Office Library, nr. 1362). Abdülhak ed-Dihlevî'nin *Câdiletü't-tevhîd* ve Rahmân Ali'nin *Edilletü't-tevhîd* adıyla zikrettikleri eserler *Şerḥu Edilleti't-tevhîd* olmalıdır. 7. *Fıkh-ı Maḥdûmî*. Şâfiî fikhıyla ilgili olup ibadet

konularını ihtiva etmektedir. Âsafiye Kütüphanesi'ndeki nüshasından tıpkı basımı yapılan eser Abdülhak Hâkânî tarafından Urduca'ya tercüme edilmiş ve bir girişle birlikte Bombay'da yayımlanmıştır (a.g.e., s. 79-80, 316). 8. *ed-Ḍav'ü'l-aḫzer fi şerhi'n-Nûri'l-ezher fi keşfi'l-kaḫâ' ve'l-ḳader* (Delhi 1944). 9. *İrâ'e-tü'd-dekâ'ik fi şerhi Mir'âti'l-ḫaḳâ'ik* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 718). Eser ayrıca basılmıştır (Bombay, ts.; müellifin diğer eserleri için bk. Abdülhay el-Hasenî, III, 111-112; Zubaid Ahmad, s. 344-345).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehâimî, *Tebşîrû'r-raḥmân ve teysîrû'l-mennân fi tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut 1983, I, 4; Abdülhak ed-Dihlevî, *Aḥbârü'l-aḥyâr* (trc. Sübhân Mahmûd – Muhammed Fâzil), Delhi 1994, s. 387-389; Âzâd-ı Bilgrâmî, *Sübḫatü'l-mercân fi âşâri Hindustân* (nşr. M. Fazlurrahman), Aligarh 1976, I, 97-101; Siddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-‘ulûm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), III, 219-220; *Hediyyetü'l-‘ârîfin*, I, 730; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ḥavâṭir*, III, 110-112; Serkis, *Mu'cem*, II, 1717; Rahmân Ali, *Tezkire-i 'Ulemâ-i Hind* (trc. M. Eyyûb Kâdirî), Karaçi 1961, s. 349-350; Zubaid Ahmad, *The Contribution of Indo-Pakistan to Arabic Literature*, Lahore 1968, s. 17-19, 79-80, 101, 201, 271, 316, 344-345; M. Sâlim Kidvâî, *Hindustânî Müfessîrin aor Un ki 'Arabî Tefsîreyin*, Delhi 1973, s. 38-42; Abdurrahman Pervîz İllâhî, *Maḥdûm 'Ali Mehâimî: Ḥayât, Âşâr ve Efkâr*, Bombay 1976; Ziriklî, *el-‘lâm* (Fethullah), IV, 257; Muhammed İkrâm, *Âb-ı Keuşer*, Lahor 1992, s. 450-451; Gulâm Server Lâhûrî, *Ḥazinetü'l-aşfiyâ* (trc. M. Zahîrüddin Batî), Lahor 1994, II, 309; Menâzir Ahsen Geylânî, *Pâk u Hind meyn Müselmânân kâ Nizâm-ı Ta'lim u Terbiyet*, Lahor, ts., (Mektebe-i Rahmâniye), II, 279; Abdülhamit Birşik, *Hint Altıkatısı Düşünce ve Tefsîr Ekolleri*, İstanbul 2001, s. 25.

ABDÜLHAMİT BİRŞİK

MEHÂMİLÎ, Ahmed b. Muhammed

(bk. İBNÜ'L-MEHÂMİLÎ).

MEHÂMİLÎ, Hüseyin b. İsmâil

(حسين بن إسماعيل المحمالي)

Ebü Abdillâh Hüseyin b. İsmâil b. Muhammed el-Mehâmilî ed-Dabbî el-Bağdâdî (ö. 330/942)

Şaḫîh-i Buḫârî'nin râvisi, Kûfe kadısı.

235 (849) yılında Bağdat'ta doğdu. Aslen Basralı Benî Dabbe kabilesinden olup Bağdat'a yerleşen Mehâmilî ailesinin önde gelen âlimlerindedir. Atalarından biri